

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
Исторически факултет

Том 68

1974

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA
Faculté d'histoire

Томе 68

1974

ГЕОРГИ ГУНЕВ

ПОЛИТИЧЕСКА И СОЦИАЛНА
ХАРАКТЕРИСТИКА НА СИСТЕМАТА
НА АПАРТЕЙД
В ЮЖНОАФРИКАНСКАТА РЕПУБЛИКА

GEORGI GUNEV

THE POLITICAL AND SOCIAL FEATURES
OF THE APARTHEID SYSTEM
IN REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

СОФИЯ. 1979

Рецензент: гл. асист. *Христина Мирчева*

Редактор: доц. *Милен Семков*

Южната част на африканския континент остана незасегната от процеса на деколонизация, положил край на една ера от африканската история. Расисткият „домашен“ вариант на колониализъм в ЮАР бе обусловен от наличието на значителна бяла общност в тази страна. Потомците на някогашните бели преселници днес нямат друга родина освен ЮАР. За тях не съществува алтернативата на преселване в метрополията, която беше налице за колонизаторите на другите африкански страни.

Стремежът на бялото малцинство да увековечи своето привилегировано положение в южноафриканското общество стана причина за възникването на уникална политическа и социална система, основаваща се изцяло върху расистката теория за превъзходството на бялата раса.

Една от най-съществените особености на расисткия режим е пълната узурпация от страна на белите на всички позиции в политическия и икономическия живот на ЮАР. От своя страна расовата бариера не позволява развитието на африканска буржоазия с нейната колаборантска част. Посоченото обстоятелство в много силна степен стеснява социалната база на расисткия режим. Неговите ръководители могат да разчитат само на поддръжката на облагодетелствуваното бяло малцинство.

По тази причина реакцията на управляващите среди на ЮАР на такова „предизвикателство“ като освобождението на останалата част на африканския континент от колониалния гнет намери израз в засилването на расистката тирания. Превръщането на британския доминион Южноафрикански съюз в „република“ недвусмислено демонстрира отказа на расистката върхушка да признае правото на самоопределение и независимост на африканския народ на ЮАР.

Укрепването на расисткия бастион в Южна Африка бе свързано със засилването на полицейския терор, със забраната на най-представителните организации на африканското население, със закриването на всички възможности за легална политическа дейност на небелите жители на ЮАР.

Социалните, политическите и икономическите проблеми на южноафриканската действителност са намирали и намират широко отражение в марксистката историография. Съществена особеност на изследванията на нейните представители е, че тяхното внимание е привлечено предимно от проблемите на националноосвободителното движение на африканския народ на ЮАР.¹ Социалните и политическите страни на апартейда са проучени в значително по-слаба степен. Отделни негови аспекти са били обект на анализ от страна на

---

¹ Вж. например А. Б. Д а в и д с о н. Становление сил протеста. М., 1972; Вооруженная борьба народов Африки за свободу и национальную независимость (сборник под редакцией В. Л. Тягуенко). М., 1974; П. И. М а н ч а. В авангарде революционно-освободительной борьбе. М., 1975.

такива учени като В. П. Городнов², Т. Ф. Таиров³, И. П. Ястребова⁴ и А. С. Галчински⁵.

Общ обзор на системата на расово неравенство в ЮАР се съдържа в един от сборниците, издадени от Българския център за Азия и Африка.⁶

Запознаването с буржоазната историография на апартейда оставя сложни и противоречиви впечатления. Изследванията на много нейни представители респектират с огромния документален и фактически материал, привлечен за нуждите на анализа на процесите, които се развиват в недра на южноафриканската политическа действителност. Бихме могли да говорим за три направления в буржоазната африканистика, занимаваща се с проблемите на апартейда.

Най-многобройната група автори, ръководена от принципите на буржоазния обективизъм, се стреми да заеме „неутрална“ позиция при изследването на апартейда.⁷ В техните произведения може да се намери едновременно и изключително остро осъждане на расистката тирания в ЮАР и силна доза антикомунизъм, придружена от открито недоверие към целите и перспективите на националноосвободителното движение на африканския народ на ЮАР.

Друга характерна особеност на разглежданата група автори намира израз в обстоятелството, че те насочват своето внимание предимно към расовите измерения на южноафриканската реалност. В това отношение изключение представляват работите на Пиер ван ден Берг⁸ и Хариберт Адам⁹, които съвсем определено преценяват апартейда като форма на класово господство на бялата буржоазия над угнетеното африканско население. Втората насока на буржоазната историография на южноафриканската политическа и социална система е представена в творчеството на някои южноафрикански и родезийски „бели“ историци.¹⁰ Тяхното „обяснение“ на южноафриканската действителност се свежда до „откритието“, че апартейдът е напълно оправдан поради неспособността на африканското население да възприеме „ценностите“ на западната цивилизация. Националноосвободителното движение на африканския народ на ЮАР се интерпретира от авторите на това направление като дейност на отделни изолирани групи екстремисти, изпълняващи ролята на съветска пета колона в Южна Африка.

² В. П. Г о р о д н о в. Южноафриканский рабочий класс в борьбе против расизма и реакции. М., 1968.

³ Т. Ф. Т а и р о в. Апартейд—преступление века. М., 1969.

⁴ Вж. статията ѝ в сб. Против расизма и неоколониализма, за освобождение Юга Африки. М., 1971.

⁵ А. С. Г а л ч и н с к и й. Южноафриканская республика: развитие государственно-монополистического капитализма. М., 1975.

⁶ Расизъм и расова дискриминация. С., 1971.

⁷ G. Carter. The politics of Inequality: South Africa Since 1948. New York, 1962; E. Feit. African Opposition in South Africa. Stanford, 1967; L. Kuper. An African Bourgeoisie: Race, Class, and Politics in South Africa, New Haven, 1970; South Africa: The sociological perspectives (under redaction of Heribert Adam). London, 1971.

⁸ P. van den Bergh. South Africa: Study in conflict, Middletown, 1965.

⁹ H. Adam. The Modernizing Racial Domination. London, 1971.

¹⁰ N. I. R h o o d i e and H. I. V e n t e r. Historical Exposition of the Origin and Development of the Apartheid Idea. Amsterdam, 1960; Maning Charles In Defence of Apartheid, Foreign Affairs, October 1964, p. 135—164; D. de Villier. The Case for South Africa, London, 1970.

Третата група историографи на системата на апартейд в ЮАР е съставена от противници на расисткия режим. Много от нейните представители са емигрирали противници на расисткия режим в ЮАР. В техните произведения,¹¹ като правило богато документирани, се съдържа многопланов анализ на всички страни от южноафриканската действителност. Независимо от идеологическата нееднородност, която е най-съществената особеност на тази група, всички нейни представители са обединени от идеята за расово равнопоставяне за всички граждани на ЮАР. Като се съобразява с основните насоки на историографията на политическата и социалната система на ЮАР, авторът на настоящото изследване си поставя за цел да анализира политиката на правителството на ЮАР по отношение на бялата и африканската общност на страната. В рамките на този сравнителен анализ въз основа на неизползуван досега документален материал са засегнати и някои слабо проучени от марксистката африканистика проблеми за същността, ролята и действието на легалната опозиция в ЮАР, както и за расисткото законодателство.

Обстоятелството, че всички източници, свързани със статута на индийската и метиската група от населението на ЮАР, са напълно недостъпни за български научен работник, е принудило автора да остави техните проблеми извън тематичния обхват на своето изследване.

В работата са използвани няколко категории документални източници. Привлечени са документи и материали на ООН — предимно публикуваните от специално създадените от ООН органи за изучаване на проблемите на Южна Африка, като Специалния комитет по въпроса за политиката на апартейд, провеждана от правителството на ЮАР.

За пръв път се въвеждат в научно обръщение значителна част от публикацииите на организацията „Международен фонд за защита и помощ“, създадена в Лондон в защита на политическите затворници в ЮАР.¹²

За пръв път в българската научна литература се използва и документалното издание на проф. Рубин (емигрант от ЮАР) „Апартейдът в действие“, в което са публикувани всички расистки закони и разпоредби, регламентирани живота на африканското население.¹³

Широко приложение в изследването е намерил богатият документален и статистически материал, който се съдържа в обширните ежегодни сборници на „Южноафриканския институт за расови отношения“ — една от основните организации на легалната опозиция в ЮАР.¹⁴

В работата са използвани и периодичните издания на националноосвободителното движение на ЮАР — „Африкън комюнист“ и „Сечаба“. Освен това са ползувани материали от отделни броеве на южноафриканските вестници „Ранд Дейли Мейл“, „Йоханесбург“, „Съндей Таймс“, „Дърбън“.

¹¹ A. Herple. A Political and Economic History of South Africa. London, 1964; E. R o u x. Time longer than Rope. Madison, 1964; M. G a i l. The student Revolt Against Racism in South Africa. Africa Today, London, May—June 1970, p. 12—28; R. F i r s t. Western investments in Apartheid. London, 1972; M. B e n s o n. The Sun will Rise. London, 1974.

¹² International Defence and Aid Fund (IDAF).

¹³ L. R u b i n. Apartheid in practice. New York, 1976.

¹⁴ Survey on the Race Relations in South Africa. Johannesburg, 1973.

ПОЛИТИКАТА НА ЮЖНОАФРИКАНСКОТО ПРАВИТЕЛСТВО ПО ОТНОШЕНИЕ НА БЯЛАТА ОБЩНОСТ

Единствената дума от речниковия фонд на езика африкаанс, която е известна на цял свят, е думата апартейд. Това понятие, означаващо разделение се превърна в символ на политическата система на ЮАР. Един от съвременните теоретици на апартейда го определя като „политика, призвана да защити, националната расова същност на белия човек и едновременно с това да предостави постоянно нарастващи възможности на небелите жители на Южна Африка в техните собствени райони“¹⁵.

Това определение фактически означава, че основната цел на политиката на апартейд е увековечаването на привилегированото положение на бялото малцинство в южноафриканското общество в съчетание с изолацията на африканското население в специално подбрани за целта райони — бантустанни.

Апартейдът се провежда днес от партия, която претендира, че изразява интересите на цялото бяло население на ЮАР. В действителност Националистическата партия е била създадена като подчертано антианглийска организация на африканерската (бурската) общност.

Холандската реформистка църква, ползваща се с огромен авторитет сред африканерите, е била верен съюзник на Националистическата партия от деня на нейното създаване. Националистите възприемат една от основните догми на холандската реформистка църква — догмата за „богоизбрания народ“, като един от основните компоненти на своята идеология. По силата на това обстоятелство те разглеждат европейската окупация на днешната територия на ЮАР и жестока разправа с африканското население като мисия на „богоизбрания“ народ — бурите, в Африка.

Апартейдът има и своите светски източници. Поради неизстиналата от времето на англо-бурските войни ненавист към англичаните, както и поради наличието на най-силните расистки традиции в света може би никъде идеите на германския фашизъм не са срещнали толкова съчувствен прием, както сред африканерската общност на ЮАР. Много от днешните ръководители на ЮАР, в т. ч. и министър-председателят Вурстер, са започнали своята политическа кариера в отявлено профашистки организации.

След Втората световна война в стратегията на националистите настъпват съществени изменения. С разгрома на хитлеристка Германия бе отстранена най-важната причина за разкола между двата основни компонента на бялата общност на ЮАР. Лидерите на Националистическата партия прекратиха напълно своята антианглийска пропаганда. Те разбраха, че нетърпимостта на ортодоксалните им постановки може само да подкопае ръководната роля на относително малобройната бяла общност. В навечерието на изборите през 1948 г. националистите предложиха на белите (и единствените) избиратели политиката на апартейд като основно съдържание на своя вътрешнополитически курс. Тяхната предизборна кампания премина под лозунгите „апартейд и бааскап“ — разделно развитие и господство на белия човек. Ръководителите на националистическата партия свързваха всичките си надежди за политически успех с расистките традиции и предрасъдъци на цялото бяло население на ЮАР. Резултатите от изборите показаха, че техните надежди са

¹⁵ D. de Villier. Op. cit., p. 36.

били оправдани. След завземането на властта като най-важна цел на националистите се очерта укрепването на привилегированото положение на белите, доколкото именно те съставят социалната база на режима. Втората много важна тенденция на правителствената политика към бялата общност бе обусловена от стремежа на националистите да повишат ролята на африканерите в икономическия живот на ЮАР, който до тяхното идване на власт се намира напълно под контрола на англоезичната южноафриканска буржоазия. Основно средство за постигането на тези цели националистите виждат във всеотстранното повишаване ролята на държавата. При тяхната власт укрепването на държавния апарат се превърна в основен гарант както на бялото господство, така и на промяната във вековния неблагоприятен за африканерите баланс в отношенията между двете основни групи на бялото население на ЮАР.

През годините на апартейда рязко се засили държавната намеса в икономиката на ЮАР. В общия обем вътрешни инвестиции за периода от 1960 до 1970 г. дялът на частния капитал спадна на 57,5 %, размерът на държавните инвестиции достигна 36,1 %, като 6,3 % от тях се падат на контролираните от държавата корпорации.¹⁶

Под контрола на държавата се намират най-важните сектори на народното стопанство на страната, като енергетиката, металургията, химическата промишленост, военното производство, транспортът и др. Разширението на държавния сектор на южноафриканската икономика се осъществява чрез изкупуването на контролните пакети акции от частните компании, а също чрез широкото привличане на чужди инвестиции в намиращите се под държавен контрол сфери на икономическия живот на ЮАР.

Осезаема е държавната намеса и в селското стопанство. Белите фермери (мнозинството от тях са африканери) получават кредити на най-изгодни условия. Транспортирането и пласментът на тяхната продукция също се осигуряват от държавата.

Установяването на пълното господство на расисткия режим в областта на икономиката бе необходимо условие за реализацията на основните му цели.

Повишаването на икономическата и политическата роля на африканерската общност започна още от самото начало на режима на националистите. С бурни темпове нараства ролята на африканерския капитал в икономиката на ЮАР. От 1940 г. до 1970 г. неговият размер се е увеличил три пъти в обработващата промишленост, банковото дело и търговията и десет пъти в минната промишленост — един от най-важните компоненти на южноафриканската икономика.¹⁷

Друга форма на провежданата от правителството на ЮАР политика на протекционизъм по отношение на африканерската общност намира израз в нееднаквото представяне на двете групи от бялото население в администрацията на страната. Африканерите съставят 58 % от белите граждани на ЮАР, а заемат 71 % от всички административни постове.¹⁸ Особено ярка е посочената диспропорция в репресивния апарат, основното оръдие на системата — 87 % от всички полицейски чиновци и 99 % от служителите в затворите са афри-

¹⁶ H. A d a m. Op. cit., p. 29.

¹⁷ Ibidem, p. 30.

¹⁸ Ibidem, p. 75—76.

канери.¹⁹ В светлината на тези факти напълно е приемливо мнението на Курт Данцигер, дългогодишен преподавател в Кейптаунския университет, понастоящем емигрант в Канада:

„За изминалия период от време групата африканерски националисти, обединени в редовете на Националистическата партия, успя да отпрати предизвикателство към господството на англоезичния елит.“²⁰

Необходимо е да се подчертае, че нескритото предпочитание на ръководителите на расисткия режим към африканерската общност е балансирано от един много умел подход към англоезичната група от бялото население на ЮАР. За да не допусне разцепление сред малцинствената бяла общност, което би било фатално за нейното господство, националистическото правителство още от самото си идване на власт предприе енергични усилия да интегрира бялата работническа класа (в мнозинството си от английски произход) в редовете на господстващия елит. Тази цел успешно се осъществява чрез изкуственото повишаване на жизнения стандарт на всички бели граждани на ЮАР. Подобно повишение е възможно поради получаването от страна на бялото малцинство на непропорционално голяма част от националния доход. Прекият грабеж, извършван над небялото население на ЮАР, се илюстрира най-добре от следните данни за разпределението на националния доход на страната: белите, които съставят 17,5 % от населението, получават 73,4 % от националния доход, докато африканците, съставляващи 70,4 % от населението, получават едва 18,8 % от националния доход на ЮАР.²¹

Естествено е, че при подобно разпределение на националния доход лидерите на расисткия режим разполагат с неорганичени възможности за влияние върху белите представители на южноафриканския пролетариат и за превръщането им в работническа аристокрация по отношение на африканските работници.

Друг ефикасен метод за привличане на белите работници е постоянното запазване на всички работни места, изискващи висока квалификация, само за представителите на бялата раса. Утвърждаването на режима и разширението на неговата социална база сред белите са много по-важни фактори за расисткия елит, отколкото икономическите интереси на страната. По тази причина в икономиката на ЮАР се наблюдава следният парадокс: непрекъснато нараства безработицата сред африканското население, тъй като предлагането на неквалифицирана работна сила рязко превишава търсенето ѝ. В същото време постоянно растящото търсене на квалифицирани работници не може да бъде удовлетворено само от представителите на бялата група. Ето и цифровия израз на тази аномалия на апартейда: в ЮАР днес има около два милиона безработни африканци и 40 000 работни места, които напразно очакват бели претенденти.²²

Положението още повече се изостря от превърналата се в устойчива тенденция ориентация на трудоспособните бели граждани на ЮАР към непроизводителните сфери на южноафриканската икономика. През 1973 г. 72,33 % от икономически активното бяло население е ангажирано в бюрократичния апарат и в сферата на обслужването.²³ През 1975 г. този процент възлиза на

¹⁹ South Africa: Sociological perspectives. Op. cit., p. 287.

²⁰ Ibidem.

²¹ H. A d a m. Op. cit., p. 7.

²² Ibidem. Op. cit., p. 7.

²³ African Communist, 67, 1976, p. 41.

73,81.²⁴ Масовият отлив на бялото население от производствената сфера поставя редица крайно остри проблеми пред южноафриканските управници. Преди всичко правителството вече осъзнава факта, че в промишлеността на ЮАР се е образувал и продължава да се разширява един вакуум, който би могъл да бъде запълнен само чрез въвличането на африканския пролетариат в сферата на квалифицирания труд. Налице са някои признаци, които недвусмислено показват, че расисткият режим един ден ще бъде принуден да посегне на основната привилегия на бялата работническа класа — наемането на квалифицирана работна ръка по расов признак. Особено показателно в това отношение е изказването на един от видните функционери на Националистическата партия в областта на икономиката Гьотце:

„Рано или късно белият работник ще трябва да се ослана единствено на своята степен на квалификация и на своето желание за работа, а не на законодателството на страната.“²⁵

Тези последни насоки на правителствената политика по отношение на белия пролетариат в никакъв случай не могат да бъдат разглеждани като пълна ревизия на досегашните ѝ направления. И напред бялата общност ще бъде привилегированият елит на ЮАР. „Твърдият тон“ на Гьотце може да бъде обяснен с факта, че бялата работническа класа на ЮАР със стремителни темпове се превръща в малцинство по отношение на останалите компоненти на бялата общност и следователно нейните интереси могат да бъдат леко уязвени в името на продължението на расисткото господство.

Важен момент от политиката на националистическото правителство към бялата група от населението на ЮАР намира израз в съществуването на „бяла“ легална опозиция в страната. Наличието на опозиция в условията на тираничната система на апартейда е сложно, интересно и слабо проучено от марксистката историография явление.

Преди всичко много важна роля играе обстоятелството, че бялата общност на ЮАР, която осъществява своето господство над останалите 4/5 от населението, е съставена от две дълбоко враждебни в миналото една спрямо друга национални групи. Правителството на националистите е принудено да се съобразява със силните позиции на англоезичната буржоазия в икономиката на страната, както и с нейните широки и традиционни връзки със западните страни — основни инвеститори в южноафриканската икономика. Тази влиятелна прослойка на бялото южноафриканско общество се ползува от всички привилегии, които ѝ предлага системата на апартейда, но предпочита да се дистанцира от неговата идеология и експеси. Тя е убеден противник на една открита фашистка система на управление, доколкото подобна система би могла да се реализира само като диктатура на африканерската буржуазия.

Вторият основен фактор, който обуславя ориентацията на расисткия режим към една по-гъвкава политика, е от външнополитическо естество. Широката и многостранна подкрепа, която ЮАР получава от своите западни съюзници, би била съществено затруднена без наличието или имитацията на някои буржоазно-демократични елементи в южноафриканската политическа система.

При анализа на легалната опозиция в ЮАР трябва да се има пред вид разликата между официалната интерпретация на термина опозиция от страна

²⁴ African Communist, p. 46.

²⁵ Ibidem, 67, 1976, p. 46.

на расисткия режим и неговото фактическо съдържание. Така например във всички официални издания на ЮАР като основна опозиционна партия в страната се сочи Обединената партия, ползваща се с подкрепата на влиятелни кръгове от англоезичната буржоазия.

Но на практика какво предвижда програмата на Обединената партия? На първо място изграждане на „федерална“ структура в ЮАР при пълно запазване на всички прерогативи на централната власт. В тази федерация африканското население трябва да бъде представено по следния начин: 8 места в парламента (от всичко 165) и 6 места в сената (от всичко 66). Фактически Обединената партия предлага най-недостойния вариант на подигравка с правото на избор — да бъде позволено на африканците да „избират“ бели депутати — при това наброяващи едно незначително малцинство както в парламента, така и в сената.

Може би никъде същността на идеологията и целите на Обединената партия не са разкрити така ярко, както в следното изказване на нейния дългогодишен ръководител Вилие-Грааф:

„Аз знам, че ще бъда обвинен от някои идеалисти за това, че нашата програма не предвижда расово равенство. Но защо тя трябва да поддържа подобно равенство? . . . Реалните интереси на ЮАР като цяло могат да бъдат най-добре защитени при положение, че бялата общност играе първостепенна роля.“²⁶

Обединената партия може да бъде разглеждана само като политическа организация на бялата южноафриканска буржоазия, която се стреми към вариант на расистко господство, следователно тя в никакъв случай не може да бъде считана за опозиционна партия по отношение на расисткия режим, доколкото неговата основна цел също се свежда до поддържането на привилегированото положение на бялото малцинство.

Легалната опозиция в ЮАР включва в своите редове Прогресивната партия, Националният съвет на южноафриканските студенти, групата сътрудници на Института за междурасови отношения, някои църковни служители, както и част от англоезичната интелигенция на страната. Дейността на южноафриканската легална опозиция е съсредоточена предимно в две много важни области на обществения живот в ЮАР, които не се намират под пълния контрол на правителството — печата и университетите.

Англоезичните вестници и списания като цяло отказват да изпълняват ролята на разпространители на идеите на апартейда. Трябва обаче да се отбележи, че посочената категория печатни издания критикува по-скоро методите на апартейда, отколкото самата му същност. Единствено органът на Прогресивната партия вестник „Ранд Дейли Мейл“ отхвърля изцяло идеологията, теорията и практиката на расисткото господство. По страниците на някои южноафрикански вестници могат да се срещнат редица материали, рязко разобличаващи расисткия режим. Благодарение на гражданската доблест на тези южноафрикански журналисти, за които догмите на расизма са неприемливи, такива престъпления на расисткия режим като масовото принудително изселване на „излишното“ африканско население от големите градове, ексцесиите на полицията при потушаването на вълненията в африканските гета, зверските инквизиции над заловените участници в националноосвободителното движение станаха достойни на световната общественост.

²⁶ Н. А d a m. Op. cit., p. 59.

Много по-важна е ролята на опозиционния печат в пределите на самата ЮАР. Независимо от пълния идеологически спектър на антиправителствените публикации опозиционната преса обективно изпълнява ролята не само на източник на правдива и своевременна информация за гражданите на ЮАР, но и на могъщ катализатор на опозиционни настроения против расисткия режим.

Някои южноафрикански вестници публикуваха пълния текст на речите на заловените видни ръководители на националноосвободителното движение на африканския народ на ЮАР. Единствено благодарение на тези материали африканското население узна за достойното поведение на своите водачи пред расисткия съд, за безсилието на техните инквизитори да пречупят волята им и тяхната вяра в правото дело на африканската съпротива. Никак не е случаен фактът, че 13 % от африканското население следи редовно опозиционния печат, докато броят на читателите на проправителствената преса възлиза едва на 0,7 %.²⁷ Това положение сблъсква расисткия режим с много сериозни проблеми. Най-сериозният от тях е силно затруднената му манипулация на общественото съзнание, тъй като правителството не упражнява пряк контрол върху средствата за масова информация. Както отбелязва един от най-видните дейци на английското движение против апартейда и бивш депутат от южноафриканския парламент Александър Хепл: „Националистическото правителство би успяло много по-лесно да направи системата на апартейд приемлива поне за белите, ако пресата беше останала пасивна и мълчалива.“²⁸

Поради обстоятелството, че най-достойните представители на южноафриканската журналистика отказаха да превърнат своите печатни издания в рупор на човеконенавистническите идеи на апартейда, в тридесетгодишната история на расисткия режим би могло да се открие едно допълнително измерение — жестоката война на неговите създатели с печата на собствената им страна.

Арестите на журналисти, спирането на отделни броеве и на цели вестници, засилването на цензурата и на санкциите против нейните „нарушители“ се превърнаха в едни от най-типичните характеристики на южноафриканската действителност.

Университетите с преподаване на английски език, щедро субсидирани от южноафриканските магнати от английски произход, са втората сфера от обществения живот на ЮАР, предоставяща благоприятни условия за дейността на легалната опозиция. В името на „единството на всички бели“ расисткият режим избягва пряката намеса в дейността на посочената категория университети. По тази причина приемането на студентите, назначенията на преподавателския кадър и тематиката на учебните програми остават извън прекия контрол на правителството. Това положение създава благоприятни условия за формирането и консолидирането на опозиционни настроения в университетите. Значителна част от преподавателите не споделя идеологията на апартейда и от буржоазнодемократични позиции упражнява критика над системата. Именно „английските“ университети станаха арена на постоянни студентски вълнения в началото на 70-те години.

Расисткият режим компенсира отсъствието на директен контрол над висшите учебни заведения чрез изграждането на широка мрежа от полицейски

²⁷ H. A d a m. Op. cit., p. 107.

²⁸ A. H e p p l e. Press under Apartheid. IDAF, London, 1974, p. 62.

информатори, както и чрез репресивните мерки против всички студенти и преподаватели, които в своите действия се осмелят да нарушат невидимата, но осезаема граница между „позволената“ и „забранената“ степен на отрицателно отношение към расисткия режим. Така например по времето на студентските вълнения през 1972 г. южноафриканската полиция нахлу в университетските комплекси и арестува около 600 бели студенти.²⁹

Анализът на дейността на легалната опозиция в ЮАР в значителна степен се затруднява от нейната идеологическа и организационна разпокъсаност. В страната не съществува единна и представителна опозиционна организация с ясна програма, която би могла да бъде разглеждана като алтернатива на мощните проправителствени сили. Много от легалните опозиционери въобще избягват да определят своето отношение към националноосвободителното движение на африканския народ на ЮАР. Най-„радикалната“ опозиционна програма е тази на Прогресивната партия, която предвижда предоставяне политически права на африканската интелигенция и на част от африканското градско население. Интересна оценка за ролята и същността на легалната опозиция в ЮАР се съдържа в една от речите на Пол Преториус — президент на Националния съвет на южноафриканските студенти. В тази реч особено впечатление прави следният пасаж:

„Белите критици на режима са в действителност неделима част от бялата държавна структура. . . Техните усилия да променят нещата не причиняват особено безпокойство на властващите в Южна Африка. . . Разривът между прокламираните от тях идеали и техните действия за осъществяването на тези идеали е огромен. . . Изключенията от това правило са твърде редки.“³⁰

Парадоксът на южноафриканската опозиция и едновременно с това трагедията на най-смелите и честните нейни представители намира израз във факта, че обективно тя изпълнява ролята на един твърде полезен за режима демократичен орнамент върху неговата мрачна фасада.

Допълнително основание за допускане дейността на легалната опозиция управляващите среди в Претория намират в нейната неспособност да създаде реална заплаха за господството на апартейда, тъй като нейният простор за действие е предвидливо ограничен в рамките на заразеното с расистки предразсъдъци бяло малцинство на ЮАР. Триумфалните победи на Националистическата партия във всички избори от 1948 г. досега потвърждават мнението, че идеята за расистко господство на бялата общност не престава да бъде привлекателна за мнозинството бели избиратели.

Ограничената социална база на расисткия режим е основната причина за стремежа на националистическото правителство да изгради уникална политическа система, която едновременно да представлява буржоазна демокрация за белите и най-жестоката диктатура с фашистки елементи за небелите граждани на ЮАР.

Най-ярък израз тази двойственост намира в различното отношение на расисткия режим към неговите бели опоненти от легалната опозиция и към белите участници или симпатизанти на националноосвободителното движение на африканския народ на ЮАР. Първата категория поне теоретично може да бъде представена и в „парламента“ на ЮАР, да изразява мнението си в

²⁹ Rand Daily Mail, Johannesburg, 8. 8, 1973.

³⁰ Survey on the Race Relations in South Africa. Johannesburg, 1973, p. 392.

печата и пр., докато втората напълно разделя съдбата на свсите африкански другари по борба.

Животът разби илюзиите на расистите, че ще успеят да създадат „демократична“ система за белите господари на фона на робството на останалите жители на страната. Апартейдът отравя социалната, политическата и правствената атмосфера в ЮАР. Бушуващият полицейски терор и безпрецедентното засилване на изпълнителната власт размива буржоазнодемократичния глянц на южноафриканското общество. Тази тенденция, наличието и развитието на този процес се признава буквално от всички буржоазни учени, занимаващи се с проблемите на ЮАР. Определен интерес представлява мнението на проф. А. Матюз — един от най-видните южноафрикански юристи: „Възможността да се организира враждебно обществено мнение по отношение на основните направления на политиката на националистическото правителство е почти напълно ликвидирана. . . Движението към абсолютизъм в Републиката е придружено от постоянно нарастване на тоталитарните тенденции.“³¹

Бялото малцинство в ЮАР все по-ясно започва да разбира, че неговият жизнен стандарт е създаден върху кратера на вулкан. Рязко се засилиха разногласията в белия лагер. Те обхванаха и всички центрове на политическа активност на расистката върхушка: Националистическата партия, Холандската реформистка църква и тайната организация „Брудербонд“. Активизираха се крайно десните елементи начело с Алберт Херцог и свещеника Хоост. Вурстер успя да се справи със своите десни опоненти. Алберт Херцог се превърна в „Лидер“ на малочислена екстремистка групировка, а Хоост бе изключен от „Брудербонд“.³² В този конфликт Вурстер получи подкрепата на бялата общност, за която неговият прагматизъм е по-приемлив, отколкото лявата привързаност на крайно десните не само към духа на апартейда, но и към неговата буква. Това разцепление сред управляващия елит на ЮАР допринесе за засилването на тенденциите, насочени към централизация и персонализация на режима. В последно време ключови позиции в определянето на насоките на южноафриканската политика зае триумвират в състав: министър-председателят Вурстер, ръководителят на органите за сигурност на ЮАР генерал дан ден Берг и главнокомандуващият въоръжените сили на страната генерал Химстра. Функциите на партньорите в този триумвират недвусмислено демонстрират целта на Вурстер да разполага с подкрепата на армията и полицията при осъществяването на сложната и противоречива политика на своя „нов курс“.

ПОЛИТИКАТА НА РАСИСТКИЯ РЕЖИМ НА ЮАР КЪМ АФРИКАНСКОТО НАСЕЛЕНИЕ

Расисткият гнет над африканското население на ЮАР се осъществява чрез използването на две основни форми: расова сегрегация и расова дискриминация. В това отношение на идеолозите на апартейда не се наложи да предлагат някакъв качествено нов вариант на междурасови отношения. Те просто „доразвиха“ богатите традиции на южноафриканското общество. Един от

³¹ South Africa: Sociological perspectives. Op. cit., p. 230.

³² Survey on the Race Relations. . . Op. cit., p. 5.

известните специалисти по история на ЮАР ван ден Берг отбелязва по този повод:

„От основаването на ЮАС през 1910 г. досега като основни принципи на всички южноафрикански правителства се оформиха: расовата дискриминация и сегрегация, постоянното угнетяване на неевропейците и особено на африканците като политически безправни и икономически експлоатирани групи.“³³

В ЮАР се практикуват три основни форми на расова сегрегация. Първата от тези форми се осъществява по пътя на пълната забрана на всякакви личностни и социални контакти между представителите на различните расови общности във всички обществени места, като библиотеки, ресторанти, кина, театри, стадиони и др.

Втората по-пълна форма на расова сегрегация се изразява в разселването на различните расови групи в различни райони на един и същ населен пункт. На нейното стриктно приложение се дължи възникването на гигантските африкански гета в покрайнините на големите градове в ЮАР. Третата форма на сегрегация е най-важната според теоретичните на апартейда и може да бъде разглеждана като негова основна цел — разселване населението на страната в зависимост от неговата расова и племенна принадлежност в отделни области, разделянето на ЮАР по расов признак на „бяла“ и „черна“ зона.

Първата от тези форми е и най-старата. Нейното предназначение е да укрепи самочувствието на членовете на привилегированата бяла група. Според теоретичните на апартейда отношенията между белия и африканеца не трябва никога да напускат границите на модела „господар—слуга“. Именно този модел на отношения е призван да защити сегрегацията, недопускаща никакви контакти между бели и черни на равни начала. Тази форма на сегрегация съществува от първите години на съвместния живот на различните расови общности в ЮАР. „Заслугата“ на националистите се състои в нейното узаконяване.

Следните два примера от южноафриканското законодателство най-добре илюстрират представите на националистите за „идеалния“ вариант на междурасови отношения:

„Лица, принадлежащи към различни раси, нямат право да посещават заедно нито едно обществено заведение, където и да било в ЮАР.“³⁴

В друг скрижал на апартейда е записано: „Ако лице от африкански или азиатски произход заеме в обществения парк пейка, предназначена за бели, това се тълкува като форма на протест срещу законите на апартейда и се наказва или с глоба от 600 ранда, или със затвор до 3 години, или с 10 удара с камшик, или едновременно с две от трите посочени наказания.“³⁵

Осъществяването на втората, по-висша форма на расова сегрегация, която доведе до създаването на компактни и изолирани африкански райони, отдалечени от „белите“ градове, отразява неувереността на расисткия елит, неговата психология на малцинство в собствената му страна. Африканските райони са отделени от градовете с буферна зона, широка няколко километра. Предназначението на тази мярка е да създаде възможност на въоръжените

³³ P. van den Berghe. Op. cit., p. 110.

³⁴ Proclamation 333 of 1. 9. 1957 read with section 1 of Group Areas, Act 77, цит. по L. Rubin. Apartheid in practice. New York, 1976, p. 22.

³⁵ Griminal Low Amendment, Act 8 of 1953; L. Rubin. Op. cit., p. 22.

сили в случай на конфликт да прибегват до употребата на артилерия или авиация, без да подхвърлят на риск живота и сигурността на белите. Правото да определя „необходимата“ дистанция е предпоставено на т. нар. „Министерство за администриране и развитие на африканците“. В един от южноафриканските закони се казва: „Ако общинският съвет на дадено селище е допуснал създаването на африкански район твърде близо до бялата зона, министърът има пълното право да застави съвета да изсели африканското население от посочения район.“³⁶

Фактът, че във всички официални определения на апартейда се говори за разделянето на ЮАР по расов признак, разкрива значението, което расистите придават на този вид сегрегация. Това деление е твърде „своеобразно“: бялата зона заема 86,3% от територията на ЮАР, а африканската — 13,7% при положение, че белите съставят почти 18% от населението на страната, а африканците — около 76%.³⁷

В бялата зона влизат всички промишлени райони на ЮАР, най-развитите в селскостопанско отношение области, както и всички пристанища. Африканските райони (бантустан) засмат стени изостанали райони със съвършено неразвита инфраструктура.

Идеята за изолиране на африканското население в най-изостаналите области на страната, откъдето то да излиза само в качеството на неквалифицирана работна ръка на пазара на труда в бялата зона, не е новост за ЮАР. Така например един от първите актове на народното събрание на бурската република, образувана през 1838 г., за територията на днешната южноафриканска провинция Натал е предвиждал разделянето на територията на „бяла“ и „черна“ зона.³⁸

Днешното разделение на ЮАР не е откритие на апартейда. То се основава на едно решение на правителството на британския доминион ЮАС от 1913 г. Икономическото развитие на ЮАР винаги е изпълнявало ролята на най-същественото препятствие за реализирането на тази идея. Бурният промишлен подем на ЮАР допринесе за изключително интензивния за условията на африканския континент процес на урбанизация на африканското население. Днес градският потомствен промишлен пролетариат, съсредоточен в африканските гета на големите градове, е напълно загубил своето племенно съзнание и е придобил ясно изразено африканско национално самосъзнание.

Това обстоятелство в съчетание с неговия числен ръст (африканското градско население е почти два пъти по-многобройно от цялото бяло население на ЮАР) много силно безпокои расисткото ръководство. Още по-неблагоприятни са прогнозите за бъдещото съотношение между белите и африканците. Според изчисленията на южноафриканския икономист Рикерт в края на столетието в „бялата“ зона на ЮАР ще живеят 25 млн. африканци и около 7 млн. бели.³⁹

Съществуващото положение обуславя основните компоненти на расистката политика към африканското население — да бъде разкъсан африканският народ на ЮАР чрез повторното му вкарване в тесните племенни

³⁶ Criminal Law Amendment, Act 8 of 1953, цит. по L. Rubin. Op. cit., p. 24.

³⁷ Bantu Urban Areas Act 25 of 1945, цит. по Rubin, Op. cit., p. 7.

³⁸ A. H e r p l e. Workers under Apartheid, IDAF, London, 1972, p. 13.

³⁹ B. R o g e r s. „Bantu“ homelands. IDAF, London, 1972, p. 25.

рамки и изолирането му в далечни и неразвити райони, откъдето африканците да идват в бялата зона като „временни работници“.

Същевременно расисткият режим преследва още една много важна цел — да представи племенното разпокъсване като реализация на правото на самоопределение на африканския народ на ЮАР. За осъществяването на тази цел върху територията на африканските райони (за по-голямо „удобство“ допълнително раздробени на 276 района) трябва да възникнат 10 „независими африкански държави“.

В средата на 60-те години расисткият режим е разглеждал предоставянето на „независимост“ на африканските райони като една далечна цел, която би могла да бъде осъществена едва към края на столетието. Този подход е бил ревизиран след първото голямо задгранично турне на министър-председателя на ЮАР Вурстер, който през 1970 г. посещава Малави, Португалия, Франция и Швейцария. По време на това посещение Вурстер е бил информиран от посланиците на ЮАР в посочените държави, че цялата външнополитическа стратегия на ЮАР би била съществено затруднена, ако не се ускори подготовката на „независимостта“ на африканските райони. В представеното на Вурстер изложение се е акцентирало също и върху факта, че „подобен жест би улеснил действията на приятелите на ЮАР“⁴⁰.

По същото време висококвалифициран екип южноафрикански специалисти започва да изучава отношенията между САЩ и Порто Рико като евентуален модел на бъдещите взаимоотношения между ЮАР и „независимите африкански държави“ в рамките на нейните граници.

През 1971 г. южноафриканският „парламент“ приема т. нар. „Конституционен акт на африканските райони“, който предвижда трансформирането на териториалните власти на тези области в „законодателни“ органи. Администрацията на бантустаните започва усилено да се попълва с африканци. През март 1974 г. 110 600 африканци заемат административни постове на територията на бъдещите „държави“⁴¹. През същата година върху властите на бантустаните са прехвърлени репресивните функции на южноафриканската държава. В бантустаните се създават т. нар. „центрове за адаптация“ с неизяснени функции, но обстоятелството, че местните власти имат право да задържат в тях изселваните от бялата зона африканци в срок до 3 години при пълна работна седмица, недвусмислено показва, че те биха могли много лесно да бъдат превърнати в концентрационни лагери. Твърде показателен е фактът, че тези центрове се намират под пълния контрол на южноафриканското правителство. През 1975 г. от десет бантустана 7 са получили автономия и окончателно са изградени техните „представителни“ учреждения.

Една от най-важните особености на правителствения проект за африканска „независимост“ е силното разпокъсване на най-многобройните племена, въпреки че правителството официално заявява, че неговата основна цел е „запазването и развитието на африканските племенни общности“. Така например 4 000 000 зулуси ще трябва да живеят в 10 различни района; 3 095 000 коса в 5 района. Териториалното разделение съвпада с племенната характеристика на африканското население само при най-малобройните племена, които не биха могли да представляват заплаха за белите господари, като свази (498 000 души), ндебеле (233 000 души) и др.⁴²

⁴⁰ B. Rogers. Op. cit., p. 5.

⁴¹ United Nations, document, S/36, november 1975, p. 8.

⁴² U. N. document, S/36, november 1975, p. 7.

С помощта на сепаратизма и трибализма расисткият режим се надява да ликвидира численото превъзходство на африканското население над бялото, тъй като при реализацията на този план бялата общност автоматически би се превърнала в най-многобройната хомогенна расова група, паселяваща ЮАР.

За постигането на своите цели правителството в Претория разви една неவிждана в следвоенната история на човечеството кампания по принудително изселване на африканското население от бялата зона в бантустаните. В един от законите на апартейда недвусмислено се подчертава: „Дори африканец, който е роден, живял и работил непрекъснато в един град в продължение на 50 г., може да бъде веднага изселен, ако по мнението на министъра по проблемите на африканската администрация и развитие броят на африканците в този град надхвърля неговите нужди от работна ръка.“⁴³

До 1975 г. по силата на подобни закони от бялата зона на ЮАР са изселени 1 000 000 африканци. Но пренаселените бантустани не са в състояние да осигурят препитанието на собственото си население. Броят на работоспособните жители на „независимата държава“ Транскей възлиза на 310 000 души. От тях 257 000 работят като „временни“ работници в ЮАР.⁴⁴ Следователно за изселените от бялата зона африкански работници остава само един изход — да се върнат отново в бялата зона, но със статута на „чуждестранни работници“, пребиваващи там само по силата на временен трудов договор. По този начин се осигурява желаният от расистите кръговрат на африканската работна ръка.

Вторият основен аспект на политиката на апартейд по отношение на африканското население на ЮАР намира израз в расовата дискриминация, господстваща във всички сфери на политическия, икономическия и социалния живот на страната.

Африканският народ на ЮАР е напълно отстранен от участие в политическия живот. На практика това означава, че само 18% от гражданите на ЮАР имат правото да избират и да бъдат избирани.

Официалната концепция по отношение на участието на африканците в политическия живот на страната изхожда от предпоставката, че доколкото на африканското население са предоставени политически права в „неговите собствени райони“, т. е. в бантустаните, отпада необходимостта от неговото участие в полигическия живот на бялата зона.

Но от общия брой на членовете на „законодателните“ органи на бантустаните 519 души 326 са назначени и едва 193 са избрани.⁴⁵

В основния южноафрикански закон, определящ функциите на „законодателните органи“ на „независимата държава“ Транскей, се съдържа следното положение:

„Конституцията, която гарантира самоуправлението на африканското население от Транскей, предвижда създаването на законодателно събрание, съставено от 109 членове, 65 от които трябва да бъдат племенни вождове. Всички вождове се назначават от южноафриканското правителство. . . , получават своята заплата от правителството и могат да бъдат отстранени от своя пост, когато правителството намери това за необходимо. Нито един

⁴³ Bantu Urban Areas Act 25 of 1945 section 28, цит. по R u b i n. Op. cit., p. 4.

⁴⁴ B. Rogers. Op. cit., p. 5.

⁴⁵ U. N. document, S/36, nov. 1975, p. 11.

закон, приет от законодателните органи на Транскей, не може да влезе в действие, преди да е одобрен от президента на Южноафриканската република.⁴⁶

По отношение на африканското население от „бялата“ зона отпада необходимостта от разиграване на правителствения фарс, наречен „самоуправление“ на африканците. Отношението на расисткия режим към политическите права на африканското население на „бялата“ зона най-добре е изразено от министър-председателя Вурстер, който открито заяви в една от своите речи: „Вярно е, че в ЮАР живеят черни, които работят за нас. Те ще продължават да работят в продължение на поколения за нас. Същността на целия проблем се състои в следното: ние се нуждаем от техния труд, без този факт да означава, че трябва да им предоставим политически права. Нито сега, нито за в бъдеще. . .“⁴⁷

Расовата дискриминация в областта на икономиката се осъществява посредством нееднаквото възнаграждение на труда по расов признак, както и чрез постоянното запазване само за белите на изискващите висока квалификация работни места.

Нееднаквото възнаграждение на южноафриканския работник или служител в зависимост от неговата расова принадлежност е една реалност както в материалното производство, така и в сферата на обслужването. Средната месечна заплата на белия строителен работник е 369 ранда, докато заплата на африканския му колега възлиза едва на 60 ранда.⁴⁸ При транспортните работници разликата във възнагражденията на белите и африканците има следния вид: средна месечна заплата на бял работник 319 ранда, на африкански работник — 53 ранда.⁴⁹ Размерът на трудовото месечно възнаграждение в минната промишленост възлиза на 361 ранда за белите и 21 ранда за африканците, в търговията съответно на 290 и 71 ранда.⁵⁰

Обстоятелството, че официално признатата в ЮАР „граница на бедността“ намира числен израз в сумата 82,9 ранда⁵¹ месечно възнаграждение, недвусмислено показва, че фактически африканският народ на ЮАР е изключен от сферата на консумацията.

Африканският работник е принуден да отделя 40% от своята заплата за храна (като се има пред вид, че неговият хранителен рацион е твърде оскъден), докато белият работник при пълноценен режим на хранене отделя за същата цел едва 19% от своята заплата.⁵²

Разширяването на пропастта в материалното благосъстояние на белите и небелите граждани на ЮАР се превърна в устойчива тенденция на икономическата политика на расисткия режим. За периода от 1960 до 1970 г. реалната работна заплата на белите е нараснала в промишлеността с 4,9%, в строителството с 5,9%, в минната промишленост с 3,3%, докато за африканците този ръст е възлязал съответно на 2,8%, 3,3% и 1,1%.⁵³

Вторият основен компонент на правителствената политика на расова дискриминация е строгото спазване на расовия критерий при наемането на

⁴⁶ Transkey Constitution Act 48 of 1963, section 23, цит. по R u b i n. Op. cit., p. 37.

⁴⁷ B. R o g e r s. Op. cit., p. 6.

⁴⁸ Survey on the Race Relations, op. cit., p. 298.

⁴⁹ Ibidem, p. 317.

⁵⁰ Ibidem, p. 290.

⁵¹ Ibidem, p. 231.

⁵² Ibidem, p. 97.

⁵³ Ibidem, p. 237.

работна ръка за нуждите на пазара на труда на ЮАР. При този подбор расовата принадлежност на кандидата е решаващият фактор за заемане на всяко работно място, изискващо висока квалификация. Терминът „висока квалификация“, както впрочем и всички термини в абсурдното царство на апартейда, придобива твърде странни измерения. Ето пълния текст на един от законите на ЮАР:

„Лице от африкански произход няма право дори и безплатно да отстрани повреда в електрическата инсталация на жилището, което му е осигурено от неговия работодател, тъй като тази работа се преценява като квалифицирана. Нарушението на настоящата разпоредба води до глоба от 200 ранда, лишаване от свобода за 1 година или до едновременното налагане на двете посочени наказания.“⁵⁴

Расовата дискриминация е особено силна в областта на образованието и здравеопазването. Правителството на Вурстер твърди, че ЮАР е на първо място в Африка по количеството африкански деца, обхванати от системата на задължителното образование. Това е вярно. Значителна част от африканските деца посещават училище. Но правителствените източници предпочитат да не споменават процента африкански младежи, които го завършват. В действителност африканските деца посещават масово само първите два или три класа на началното училище. В средните училища попада една незначителна част от учениците африканци. Като резултат от тази редукция през 1972 г. само 138 африканци са получили диплома за завършено висше образование.⁵⁵ Твърде е показателен и един друг факт — правителството изразходва на бял ученик 282 ранда годишно, докато сумата, изразходвана за обучението на един африкански ученик, възлиза едва на 16,97 ранда.⁵⁶

Една от важните насоки на правителствената политика в областта на образованието е да не се допусне създаването на африканска градска интелигенция. За тази цел средни училища за африканци се откриват само в „бантустаните“. Следователно африканският младеж е принуден да избира между загубата на градското си жителство и перспективната да остане без образование. Огромното мнозинство млади африканци, желаещи да продължат своето образование, стават жертва на този омагьосан кръг.

Висшите учебни заведения за африканци също се намират в бантустаните. Тяжното основно предназначение е да съдействуват за племенното разпокъсване на африканския народ на ЮАР. Ето защо приемането на студентите се извършва по племенен признак. Расисткият режим обяснява тази „особеност“ със своето желание да способствува за развитието на „традициите и самобитността“ на отделните африкански племенни общности. Африканските университети в ЮАР се намират в отдалечени райони, за да се осигури правителственият контрол над тях, в условията на пълна изолация на студентската младеж от борбата на другите прослойки на африканския народ на ЮАР.

В политиката на расисткия режим към африканските университети няма и следа от „либерализма“, проявяван по отношение на „белите“ висши учебни заведения. Африканските университети се намират под най-строг правителствен контрол. Строго са забранени контактите между африкански

⁵⁴ Bantu Building Workers, Act 27 of 1951, section 15, Цит. по R u b i n. Op. cit., p. 15.

⁵⁵ Survey. . . Op. cit., p. 384.

⁵⁶ Ibidem, p. 344.

студенти, които се учат в различни университети. Във висшите учебни заведения за африканци е изградена широко разклонена мрежа от полицейски доносчици. Подборът на преподавателския кадър и приемането на студентите се намират под пълния контрол на правителството.

Нито един факт не опровергава толкова красноречиво безкрайно фалшивата официална теза за наличие в ЮАР на образователна система, изградена на базата на африканската племенна самобитност, както расовата характеристика на преподавателския състав в африканските университети. От 241 преподаватели в тях 202 са бели и едва 39 са африканци.⁵⁷ Единственият критерий, прилаган по отношение на белите кандидати за преподавателски места в африканските университети, е степента на тяхната преданост към режима и системата. След завършването на университета африканците могат да разчитат на свободни работни места само в „бантустаните“. За образования африканец няма място в градовете на ЮАР.

Като основна насока на политиката на расисткия режим в областта на образованието се е утвърдила тенденцията африканската младеж да бъде допускана само до един пределно ограничен минимум знания, който да я подготви за ролята ѝ на обслужващ персонал и неквалифицирана работна сила в южноафриканското общество. За тази цел правителството жестоко пресича всички опити на отделни организации и частни лица да повишат образователното равнище на африканците. В законодателството на ЮАР съществува един закон, на който биха завидели и хитлеристите. В него се казва:

„Нито едно лице, принадлежащо към бялата раса, няма право да учи своите африкански слуги да четат и пишат. Нарушителите извършват престъпление, наказуемо с 200 ранда глоба или с 6 месеца затвор.“⁵⁸

Основният принцип на апартейда — нееднаквото отношение към гражданите на ЮАР в зависимост от тяхната расова характеристика, е в пълна сила и в областта на здравеопазването. Най-важното положение на апартейда, което се отнася до медицинското обслужване, е следното: Всеки гражданин на ЮАР може да разчита на медицинска помощ само от лекар, принадлежащ към неговата расова група. В резултат от това на 44 000 африканци се пада един лекар, докато броят на обслужваните от един лекар бели е 400 души.⁵⁹ Законите на апартейда не признават човешката и медицинската етика. По страниците на южноафриканския печат се срещат потресаващи свидетелства за последствията от този закон в медицината.

В болницата на град Аугскоорн на новопостъпили хирурзи-метисите е било забранено да упражняват своята професия, тъй като екипът медицински сестри принадлежал към бялата раса. По тази причина на бял пациент, докаран в много тежко състояние, не била оказана медицинска помощ и той умира в присъствието на „цветните“ лекари и „белите сестри“.⁶⁰

Бял лекар не оказва помощ на африканско момиченце, защото не успял да получи разрешение то да бъде оперирано в болницата за „бели“. Детето умира по време на транспортирането му към болницата за „черни“.⁶¹

⁵⁷ South Africa: Sociological perspectives. Op. cit., p. 209.

⁵⁸ Bantu Labour Regulation Act, chapter 6 of 3. 12. 1965, section 9, цит. по R u b i n. Op. cit., p. 20.

⁵⁹ Survey... Op. cit., p. 404.

⁶⁰ Rand Daily Mail, Johannesburg, 25, I. 1972.

⁶¹ Sunday Times, Durban, 10. IX. 1972.

Провежданата от правителството на ЮАР политика на расова дискриминация в много силна степен влияе на юридическия статут на различните расови общности в страната. Африканското население е превърнато в обезправена маса, обект на неограничен произвол от страна на изпълнителната власт. Расовото неравнопоставяне в сферата на гражданските права и свободи е въздигнато в ранг на официална политика и по тази причина е намерило своето отражение и в законодателството на страната.

Съгласно един от основните закони, който регламентира живота на африканското население, всеки африканец, навършил 16 г., е задължен постоянно да носи пропуск, отсъствието на който води до много тежки санкции. Както бе подчертано, в условията на апартейда се наблюдава едно постоянно несъвпадение между възприети от цял свят термини и понятия и техните еквиваленти в ЮАР. Така например „пропусъкът“ на африканския гражданин на ЮАР в действителност представлява обширен комплект от документи, които непрекъснато трябва да бъдат подновявани, проверявани от съответните инстанции и т. н. Чрез пропуските расисткият режим контролира прилива на работна ръка от африканските райони в бялата зона да не надхвърля степента, необходима за нормалните функции на нейните промишлени комплекси.

С узаконяването и реализацията на пропускната система расисткият режим потъпква целия спектър граждански права и свободи на африканското население.

Преди всичко африканецът няма правото на избор на своето местожителство в резултат от правителствената политика на деление на територията на страната по расов признак. Друг важен момент е пожизненото закрепостяване на африканските граждани на ЮАР към районите на тяхното местожителство. В един от южноафриканските закони се казва, че всеки африкански жител на бялата зона губи правото си на жителство в нея, ако я напусне дори и за двуседмичен срок без специално разрешение.⁶² Този закон, съчетан с масовото принудително изселване на „излишните“ африканци от „бялата“ зона“, разкрива една от основните цели на расисткия режим по отношение на африканското население — пълен правителствен контрол над миграционните процеси в страната.

Пряк резултат от тази политика е лишаването на африканските граждани на ЮАР от правото на свободно движение в пределите на собствената им страна. Следните две извадки от южноафриканското законодателство в най-пълна степен илюстрират отношението на расисткия режим към този проблем:

„Африканец, навлязъл без разрешение в територията на африкански район, на който не е жител, извършва престъпление, наказуемо с глоба от 600 ранда, със затвор до три години или с едновременното налагане на двете посочени наказания.“⁶³

„Африканец, който е жител на даден населен пункт и е прекарал в него дори и 50 г., няма право да покани на гости в своя дом друго лице за повече от 72 часа.“⁶⁴ Расовата дискриминация налага своя отпечатък върху трудовите взаимоотношения. Африканският пролетариат е напълно лишен от правото да се организира в профсъюзи, както и от правото да води стачна борба в

⁶² Bantu Urban Areas Consolidation Act 25 of 1945, section 10, цит. по R u b i n. Op. cit., p. 3.

⁶³ Proclamation 52 of 1958 regulations 1 and 8, цит. по R u b i n. Op. cit., p. 12.

⁶⁴ Bantu Urban Areas Consolidation Act 25, section 9, цит. по R u b i n. Op. cit., p. 22.

защита на своите интереси. Африкански работник, който призове своите колеги към стачка, е заплашен от затвор до 3 години или от глоба в размер на 600 ранда.⁶⁵

На африканските граждани на ЮАР е отнето и правото на участие в събрания, митинги и демонстрации. Без специално разрешение от властите всяко събиране на повече от 10 африканци се третира като подсъдно деяние.⁶⁶

Расовата дискриминация властно регламентира и религиозния живот на страната. Дейността на африканските религиозни организации се намира под строг правителствен контрол и е подложена на много силни ограничения от страна на властите.

Провежданата от три десетилетия политика на апартейд доведе до много сериозни социални последици. Съгласно расисткото законодателство хилядите африкански работници в „бялата“ зона на ЮАР нямат право да живеят в нея заедно със семействата си. В резултат от това положение в африканските гета на големите промишлени центрове на ЮАР непрекъснато нараства мъжкото население. Със същите темпове се увеличава броят на жените в бантустаните. Апартейдът стана причина за разрушаването на хиляди африкански семейства, за разрастването на насилието, глада, проституцията. Потресаващи размери достигна престъпността в африканските гета. Населението на ЮАР е 10 пъти по-малобройно от населението на САЩ, а броят на различните категории престъпления, извършвани в ЮАР, се равнява на 60% от броя на престъпленията, извършвани в САЩ.⁶⁷ Само в африканското предградие на Йоханесбург Соуето върлуват 43 ганстерски банди. По занижени официални данни там седмично се извършват средно по 13 убийства.⁶⁸

Жестокото и педантично осъществяване на апартейда изгради стена от ненавист между белите и небелите граждани на ЮАР. Това развитие е извънредно опасно в условията на многорасовото южноафриканско общество. Видният деец на Южноафриканската комунистическа партия Абрахам Фишер заяви по този повод пред расисткия съд: „Само контактът между представителите на различните раси може да отстрани подозрението и страха, само връзките и сътрудничеството между тях ще породят толерантността и разбирането. Апартейдът непрекъснато поражда това, което официално заявява, че желае да предотврати: напрежението между расите и нетърпимост, отчуждение от расова ненавист.“⁶⁹

За реализацията и увековечаването на апартейда националистите създадоха терористична система с много малко прецеденти в съвременния свят. Репресивното законодателство на ЮАР наброява над 80 закона. Основният сред тях е „Законът за борба против комунизма“, създаден още в самото начало на расисткото господство, допълван и разширяван през 1954 и 1972 г. Според този закон за комунистическа се счита всяка дейност, насочена към „даквито и да било промени в политическата, икономическата, промишле-

⁶⁵ Bantu Labour Act 48 of 1953, section 18, цит. по R u b i n. Op. cit., p. 15.

⁶⁶ Gouvernement Notice 2017, 18. 9. 1953 under the Bantu Administration Act of 1927, цит. по R u b i n. Op. cit., p. 33.

⁶⁷ J. H o a g l a n d. The Civilizations in conflict. Boston, 1972, p. 7.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ M. B e n s o n. The Sun will Rise. London, 1974, p. 48.

ната и социалната структура на страната, чрез провокиране на вътрешни вълнения⁷⁰.

На практика този закон се използва за сподавянето на всеки акт на политическа опозиция в ЮАР, който по мнението на правителството представлява заплаха за сигурността на системата. Както отбелязва Александър Хепл: „Рано или късно всеки активен противник на апартейда независимо от своите политически убеждения попада под ударите на този закон.“⁷¹

„Законът против комунизма“ дава възможност на правителството на ЮАР да обединява по един признак всичките си противници, за да се справи по-лесно с тях.

Чрез специално „Допълнение“ към наказателния кодекс от 1953 г. националистическото правителство се обявя за тежки санкции срещу всички участници в кампаниите на гражданско неподчинение — основна форма на борбата на африканския народ на ЮАР през първите години от господството на апартейда.

Скътът за „незаконните организации“ обявя извън закона най-представителните политически организации на африканското население на ЮАР, в т. ч. Африканския национален конгрес. По силата на този акт членуването в тези организации се превърна в едно от най-тежките политически престъпления в ЮАР.⁷²

Ориентацията на националноосвободителното движение на африканския народ на ЮАР към нелегална борба в началото на 60-те години намери отражение в законодателството на страната. Понятието саботаж например се интерпретира толкова широко, че според един южноафрикански закон нарушението на правилата на уличното движение по време на протестна демонстрация може да доведе до произнасянето на смъртна присъда срещу нейните организатори.⁷³

„Законът за превантивен арест“ позволява на изпълнителната власт да арестува по свое усмотрение всяко лице, *ПОДОЗИРАНО* в действие на африканските съпротивителни организации, и в продължение на 180 дни да „разследва“ неговата дейност.⁷⁴ В случай, че този срок се окаже „недостатъчен“, той може да бъде продължен автоматически по преценка на следствените органи.

Според друг южноафрикански закон формирането на политически организации от лица, принадлежащи към различни раси, се преследва като тежко престъпление.⁷⁵

От никоя южноафриканска институция официалната теза на расисткия режим и на неговите привърженици за „демократичния“ характер на политическия строй на ЮАР не се опровергава толкова силно, както от пълномощията и действията на репресивния апарат на страната.

В нито една буржоазнодемократична страна изпълнителната власт не разполага с толкова широки пълномощия, както в ЮАР. С правото за нахлу-

⁷⁰ Suppression of Communism Act 44 of 1950, section 1, цит. по R u b i n. Op. cit., p. 31.

⁷¹ A. H e p p l e. Press under. . . Op. cit., p. 35.

⁷² General Law Amendment Act 76 of 1962, цит. по H e p p l e. Op. cit., p. 235—236.

⁷³ Ibidem, section 21.

⁷⁴ Section 21 of the Criminal Procedure Act 56 of 1955, цит. по H e p p l e. Op. cit., p. 236.

⁷⁵ Unlawful Organizations Act 34, цит. по South Africa: Sociological Perspectives. Op. cit., p. 235.

ване и обиск в което и да било африканско жилище по всяко време на денонощието разполага всеки южноафрикански полицаи. Правото на арест на всяко лице, подозирано в съдействие на националноосвободителните сили, е предоставено на всички висши полицейски служители, които го упражняват без никакъв контрол от страна на какъвто и да било юридически орган. По време на следствието задържаният по политически мотиви гражданин на ЮАР е лишен от възможността да получи юридическо съдействие или дори консултация. Освен получените по „законен път“ пълномощия в хода на следствието изпълнителните органи си присвояват и едно нефиксирано в законодателството на страната „провомощие“ — „правото“ да прибегват до инквизиции при отказ на задържания да даде исканите от него сведения. Широкото прилагане на инквизиционни методи по отношение на заловените участници в националноосвободителното движение е неоспорим факт, коментира и от южноафриканската преса. В редица случаи задържаните въобще не достигат до съдебните зали поради смърт по време на „следствието“⁷⁶.

Друга черта на репресивната политика на расисткия режим е несравнимо по-жестокото третиране на политическите затворници в сравнение с отношението към криминалните престъпници. Всички политически затворници в ЮАР са включени в категория „Д“ — предвиждаща най-суров затворнически режим. От криминалните престъпници в тази категория са включени само убийците.⁷⁷

Правителството на Вурстер отделя голямо внимание на всестранното укрепване на репресивния апарат на ЮАР. През 1968 г. бе създадено „Бюро за държавна сигурност“, което се оформи като обединителен център на полицията и разузнаването. Само за една година разходите по поддържането на този комплекс нараснаха от 1 842 500 на 5 320 000 ранда.⁷⁸ Освен борбата срещу африканските съпротивителни организации бюрото се занимава с терористична дейност против изявени противници на режима сред политическата емиграция, а също и със създаването на агентурна мрежа сред емигрантските организации.

Най-масовият отряд на репресивния апарат на ЮАР е южноафриканската полиция — обект на постоянно внимание и „грижи“ от страна на националистическото правителство. Характерна особеност на южноафриканската полиция е нейната „способност“ да открива огън по най-малък повод. С рядко срещана жестокост расистите действаха при потушаването на африканските вълнения в Шарпвил през 1960 г. и при масовото протестно движение на африканското население от гетата на големите градове през 1976 г.

ЮАР е страната с най-високо равнище на полицейски терор в света. Само за една година, от 30 юни 1970 до 30 юни 1971 г., в затворите на страната са били хвърлени 474 065⁷⁹ души. За периода 1962—1972 г. броят на затворниците в ЮАР се увеличава със 76%, докато приръстът на населението за същия период нараства с 24%.⁸⁰ Преобладаващата част от този гигантски контингент са африканските „нарушители“ на законите за пропуските. Непрекъснато се увеличава и милитаризацията на южноафриканското обще-

⁷⁶ Вж. специалното изследване по този въпрос — H. B e r n s t e i n. The Terrorism of Torture. London, 1971 (IDAF).

⁷⁷ South Africa Prisons and the Red Cross Investigation, London, 1967, p. 30.

⁷⁸ The BOSS Low. IDAF, London, 1971, p. 5.

⁷⁹ Survey on the Race. Op. cit., p. 85.

⁸⁰ Ibidem, p. 86.

ство. Правителството на ЮАР постоянно увеличава военния бюджет. Статистическите данни очертават динамиката на неговия ръст. През 1960/1961 г. военният бюджет на ЮАР е възлизал на сума 44 млн. ранда. През 1972 г. неговият размер е вече 335 336 000 ранда, за да достигне през бюджетната 1975/1976 г. сумата от 948 млн. ранда.⁸¹

Със стремителни темпове нараства числеността на личния състав на южноафриканската армия: от 110 000 през 1972 г. на 210 900 души в началото на 1976 г.⁸² Армията на ЮАР е добре въоръжена и отлично обучена. Особено безпокойство предизвикват в независимите африкански страни опитите на Претория да превърне ЮАР в ядрена сила. Изключително богатите залежи от уран, както и многостранното техническо съдействие, което расисткият режим получава от западните държави в това отношение, особено от САЩ, ГФР и Израел, правят подобна перспектива напълно възможна.

От дълги години основна насока на подготовка на южноафриканската армия (съставена само от бели) е перспективата на открита война на расисткия режим срещу африканския народ на ЮАР. Още в края на 60-те години в ЮАР бяха създадени 5 специални тренировъчни бази за подготовка на кадри, специализирани във водене на антипартизанска война. Показателен е също фактът, че военновъздушните сили на ЮАР са интегрирани напълно в системата на т. нар. „части за борба срещу тероризма“. Осигурено е непрекъснатото патрулиране с въртолети на границата между ЮАР и независимите африкански държави. Основната цел на военната стратегия на ЮАР с шокираща откровеност бе определена от министъра на отбраната по следния начин: „Не си мислете, че ние се въоръжаваме против външен враг. Ние само сме готови в случай на необходимост да започнем да разстрелваме черните маси.“⁸³

ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВИ НА ЮЖНОАФРИКАНСКОТО СОЦИАЛНО И ПОЛИТИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Изследването на южноафриканската социална и политическа действителност би било непълно без анализа на социалния състав на африканското население на ЮАР, без очертаването на основните проблеми на африканската съпротива срещу расизма и апартейда.

В южноафриканското общество съществуват могъщи социални сили, чиито интереси са силно накарнени от господстващата система. Първо място сред тези сили заема африканската работническа класа на ЮАР — обект на извънредно тежка свръхексплоатация. Африканският пролетариат на ЮАР се отличава с няколко основни черти: многочисленост, борческа традиция и постоянно нарастваща роля в областта на икономиката поради отлива на бялото население от производствената сфера. Той бе основният изразител на народния протест по времето на масовите кампании за гражданско неподчинение, провеждани от националноосвободителните сили в първите години на расисткия режим. Африканските работници и днес заемат

⁸¹ United Nations Publication, S. A. Defence strategy. New York, 1976, p. 1.

⁸² Ibidem, p. 2.

⁸³ H. A d a m. Op. cit., p. 122.

челно място в борбата на африканския народ на ЮАР против системата на апартейд.

Най-многобройната прослойка на африканския народ на ЮАР, оформяща най-ниското стъпало на социалната пирамида, е африканското селячество. Африканските селяни не са нито юридически, нито фактически собственици на земята, която обработват. Те са обект на чисто колониален тип експлоатация със силно изразени докапиталистически методи на извъникономическа принуда.

Африканското селячество се намира под постоянното въздействие на два противоположни фактора. От една страна, изолацията на неграмотните селски маси по племенен признак в африканските райони безспорно ги превръща в най-консервативната и изостанала част на африканското общество. От друга страна обаче, посредством системното рекрутиране на работна ръка от бантустаните за промишлените комплекси на „бялата“ зона расисткият режим обективно съдействува за появата както на национално, така и на социално чувство в съзнанието на африканския селянин, изпитал цялата тежест на расистко-колониалния гнет.

Благодарение на особеностите на расисткия режим в ЮАР непрекъснато укрепва връзката между африканската работническа класа и африканското селячество. Видният деец на Южноафриканската комунистическа партия Д. Маркс бе заявил по този повод: „Аз считам, че под ръководството на работническата класа селяните ще изиграят важна роля в африканската революция. От друга страна, пролетариатът е неразривно свързан със селячеството поради особеностите на системата на расов гнет.“⁸⁴

Африканската интелигенция е третият основен компонент на социалната база на южноамериканската революция. Конфликтът между африканската интелигенция и расисткия режим е абсолютно неразрешим, тъй като в социалните миражи на теоретичите на апартейда тази прослойка на африканския народ на ЮАР въобще няма право на съществуване. От средата на интелигенцията излязоха много видни ръководители и дейци на националноосвободителното движение на ЮАР. Именно в нейните кръгове се появи и разви африканският национализъм — идеологията на националноосвободителното движение.

В началото на 60-те години националноосвободителните сили на ЮАР се ориентираха към подготовката на африканския народ на ЮАР за масова въоръжена борба против тиранията и апартейда. Тази ориентация бе предшествувана и обусловена от продължителен период на широки репресии от страна на националистическото правителство, които направиха легалната дейност на всички политически организации на африканското население напълно невъзможна. Генералният секретар на Африканския национален конгрес (АНК) Д. Нокве заяви във връзка с този преход: „Жестоките репресии ни заставиха да преразгледаме методите и средствата на нашата борба. Ние предпочитаме мирните средства. Ние считаме, че те са по-добри от насилието. Но какво бихме могли да направим срещу въоръжените до зъби расисти? Нашият народ реши да отвърне на насилието с насилие.“⁸⁵

Ориентацията към въоръжена борба постави пред националноосвободителното движение много сериозни проблеми. До началото на 60-те го-

⁸⁴ Sechaba, june 1969, p. 17.

⁸⁵ Правда, 3 март 1963.

дини с изключение на Южноафриканската комунистическа партия националноосвободителните сили на ЮАР бяха развивали своята дейност само в легални условия. Жестокият терор разкъса организационната тъкан на политическите организации на африканското население. Част от техните ръководители бяха арестувани, други бяха принудени да емигрират, трети преминаха в нелегалност.

Един от основните елементи на бялото господство в ЮАР намира израз в системното недопускане на африканците в редовете на въоръжените сили. Това обстоятелство обуславя пълното отсъствие на оръжие и подготвени кадри за нуждите на въоръжената борба.

Ръководството на националноосвободителното движение започна подготовката на въоръжената съпротива в две направления: военно обучение в чужбина на емигриралите участници в движението и изграждане на нелегална организация вътре в страната, която да положи началото на въоръжената съпротива. Такава организация бе създадена през 1961 г. под ръководството на видните дейци на АНК Нелсън Мандела и Уолтър Сисулу. Тя стана известна под името „Умконто Уе Сизуе“ („Копие на нацията“.)

Органът на АНК „Сечаба“ посочва като основни цели на организацията подготовката на кадри за нуждите на бъдещата партизанска война, откриването на ефикасен начин за свалянето на расистката тирания чрез планомерни, а не чрез спонтанни действия и демонстрацията пред африканското население на ефективността на въоръжената съпротива.⁸⁶

На 16 декември 1961 г. отекнаха първите експлозии на атентатите, извършени от организацията едновременно в Йоханесбург, Порт Елизабет и Дърбън. През този ден бяха заложени мини в учрежденията, които в най-силна степен символизираха робското положение на африканците — „туземните комисариати“ и канторите за издаване на пропуски. Организаторите на атентатите се бяха погрижили те да не бъдат свързани с човешки жертви, за да не се предостави възможност на правителствената пропаганда да ги представи като изблик на расова ненавист.

Актовете на саботаж продължиха и през 1962 и 1963 г. През юли 1963 г. в резултат на предателство полицията успява да разкрие ръководния център на организацията близо до Йоханесбург. Една година по-късно в Претория се състоя процесът срещу Нелсън Мандела и неговите другари по борба. Подсъдимите проявиха изключителна смелост и достойнство и благодарение на активното съдействие на световното обществено мнение расисткият режим бе принуден да отмени смъртните присъди, произнесени срещу ръководителите на „Умконто Уе Сизуе“.

Следващите години се характеризират с рязко спадане на активността на националноосвободителните сили. Продължаването и разширяването на полицейския терор нанасят тежки загуби на националноосвободителното движение. Отчаяние и апатия обхващат значителен брой от дейците и симпатизантите на съпротивата.

През май 1969 г. в гр. Морогоро (Танзания) се открива конференция на АНК. Пред делегатите се изнася доклад, посветен на стратегията и тактиката на южноафриканската революция. Съществено място в този доклад заема детайлният анализ на противниците и съюзниците на националноосвободителното движение. Ръководството на АНК напълно съзнава факта,

⁸⁶ Sechaba, nov. 1969.

че националноосвободителните сили трябва да се сражават срещу развита държава, притежаваща силна и отлично обучена армия, и многоброен и добре организиран полицейски апарат. Освен това расисткият режим успя да привлече на своя страна преобладаващото мнозинство от бялото население на страната. В доклада се посочва, че „благодарение на несправедливото трудово законодателство белият работник е превърнат в съюзник на расистите“⁸⁷.

Ръководството на АНК предупреждава, че успехите на националноосвободителното движение ще доведат до още по-силната консолидация на бялото население около расисткия режим, който е основният гарант на техните икономически и политически привилегии. В доклада се отбелязва: „Истината на сегашния момент от нашето развитие се състои в това, че с изключение на една малка група бели, която заема почетно място в нашите редове, ние сме изправени срещу уверен и сплотен враг, ползващ се с пълната подкрепа на световния империализъм.“⁸⁸

Авторите на доклада отбелязват, че съвпадането на расовия и класовия момент в южноафриканската действителност е извънредно опасно. По тази причина най-важната задача на националноосвободителните сили по отношение на бялата общност според мнението на лидерите на АНК трябва да бъде умелото използване на противоречията в белия лагер и izolацията на най-реакционните негови представители.

За тази цел е необходимо да бъде разгъната широка кампания, в хода на която трябва да се отдели особено важно място на искането да бъде ликвидирана расовата дискриминация в ЮАР. Всички бели граждани на страната трябва да разберат, че премахването на несправедливата система на апартейд не е свързано с изгонването или унищожението на бялото население, както твърди правителствената пропаганда. В доклада е посочена възможността за промяна в позициите на бялата работническа класа: „... при определена обстановка белите работници или значителна част от тях може да дойдат до заключението, че техните интереси съвпадат с интересите на небелите работници“⁸⁹.

При анализа на проблемите на националноосвободителното движение на ЮАР се подчертава, че негова основна цел е освобождението на най-многочислената и угнетена част от населението ѝ — африканците. За достигането на тази цел ръководството на АНК препоръчва на всички участници в революционната борба да се ориентират към подготовка на общонародна партизанска война против расисткия режим. Тази война трябва да бъде предшествувана от продължителна и търпелива организационна работа сред африканското население. Поради извънредно силната зависимост на южноафриканската икономика от труда на африканските работници тяхната мобилизация и готовност в определен момент със стачна борба да блокират всички възможности на режима да се бори срещу разгърнатата се в най-удобното за националноосвободителните сили време партизанска борба се разглежда от ръководството на АНК като една от най-важните задачи, които движението трябва да реши.

---

⁸⁷ Апартейд. Правда о расизме в Южной Африке. — В: Сборник документов под редакцией А. Ла Гума. М., 1975, с. 197.

⁸⁸ Пак там, с. 198.

⁸⁹ Апартейд, Правда о расизме в Южной Африке. Цит. съч., с. 198.

Съществено място в доклада заема анализът на социалните аспекти от програмата на националноосвободителното движение. В този раздел се подчертава необходимостта от коренно социално преустройство на южноафриканското общество след победата на националноосвободителните сили. Особено интересен е следният пасаж:

„Основа на нашата социална стратегия е положението, че освобождението на африканския народ на нашата страна трябва да притежава много по-широки измерения, отколкото завоюването на формална политическа демокрация. Да бъде позволено на господстващите днес в икономиката на ЮАР сили да запазят своите позиции би означавало да бъдат оставени корените на расисткото господство, което е несъвместимо с освобождението. Следователно нашият път към национално освобождение е неотделим от икономическото освобождение.“⁹⁰

В началото на 70-те години в ЮАР бе възобновена стачната борба на африканския пролетариат. Стачната вълна започна през октомври 1972 г. със стачката на африканските докери от пристанище Дърбън. Те бяха веднага подкрепени от своите колеги в Кейптаун. Стачките бяха смазани от властите с изключителна жестокост. След многобройни арести властите започнаха масово изселване на участвувалите в стачките работници в африканските райони. През януари 1973 г. избухна нова стачка на африканските работници от провинция Натал. В нея взеха участие над 60 000 работници. Стачката бе прекратена едва през март, след като властите се съгласиха да увеличат заплатите на стачкуващите. През зимата на 1973 г. всички африкански университети в ЮАР бяха обхванати от студентски вълнения. Африканските студенти се обявиха против непрекъснатото потъпкване на академичните свободи, против репресиите и дискриминацията. За пръв път част от бялото студентство се обяви в защита на своите африкански колеги. Във връзка с рязкото изостряне на социалния климат в ЮАР през 1973 г. в доклада на Специалния комитет на ООН по въпроса за политиката на апартейд, провеждана от правителството на ЮАР, се изтъква: „Активността на съпротивителното движение бе чувствително намалена в резултат на жестоките репресии, но то не бе окончателно сподавено. Днес то отново извиси своя ръст под формата на мощно движение, най-важната страна на което е стачната борба на работниците-негри.“⁹¹

Активното ядро на националноосвободителното движение на ЮАР, което и при най-тежките репресии не прекрати своята дейност, е съставено от представители на всички расови и национални групи, населяващи ЮАР. Важна роля в това ядро изпълнява комунистическата партия. ЮАКП е основана през 1921 г. и е първата марксистко-ленинска партия, възникнала на африканския континент. Още в началния период на своята дейност Южноафриканската комунистическа партия се превърна в единствената политическа организация на страната, която обединява в своите редове граждани от всички расови групи. Връзките между комунистическата партия и националноосвободителното движение се създадоха през годините на Втората световна война и се затвърдиха през следвоенния период. По-късно, след установяването на расисткия режим провежданата от него политика

⁹⁰ Апартейд. . . Цит. съч., с. 203.

⁹¹ Доклад СК ООН по апартейду. Ню-Йорк, 1974. — В: Яок. ООН. S/11007, с. 87.

на сливане на расовата и класовата форма на господство обуслови единството на националноосвободителната и класовата борба и следователно — съюза между комунистите и африканските националисти. Ръководителят на АНК Нелсън Мандела заяви в своята реч пред расисткия съд: „В продължение на десетилетия комунистическата партия бе единствената политическа организация в Южна Африка, която се отнасяше към африканците като към хора и която беше готова да работи заедно с нас. По тази причина много африканци са склонни да сложат знак на равенство между комунизма и свободата.“⁹²

През 1962 г. в условия на дълбока нелегалност в околностите на Йоханесбург се състоя Петият конгрес на ЮАКП. Конгресът прие нова програма на партията под название „Пътят към свободата на Южна Африка“.

Програмата на ЮАКП определя националното освобождение на африканския народ на ЮАР като основно съдържание на южноафриканската революция. В програмата се подчертава ръководната роля на африканския промишлен пролетариат в революционната борба против расисткия режим. ЮАКП изразява и своята пълна подкрепа на демократичните сили, обединени в редовете на АНК. В програмата на партията се казва: „Като организация на националното освобождение АНК не представлява някаква определена класа или някаква определена идеология. В АНК влизат представители на всички класи и прослойки на африканското общество на нашата страна.“⁹³

Друг важен момент от програмата на ЮАКП е определянето на основните цели на партията. Като основна и най-важна цел е определено „унищожаването на колониализма и националното освобождение на африканския народ“, тъй като само ликвидацията на расисткия гнет би позволила борбата на партията да премине на нов етап — създаване на социалистическа Южна Африка и полагане основите на комунистическото общество.⁹⁴

През 1970 г. ЮАКП проведе разширен пленум по проблемите на основните насоки на партийната политика в условията на нелегалността и полицейския терор. Пленумът препоръча на ЦК да съсредоточи всичките си усилия за превръщането на партията в организация на професионални революционери, както и да положи всички усилия за укрепването на единния фронт на всички прогресивни сили в ЮАР под ръководството на АНК.

Масовата протестна кампания на африканските работници от „бялата“ зона от лятото и есента на 1976 г. бележи нов етап в развитието на националноосвободителното движение на ЮАР. Най-значителната характеристика на този етап е разширението на сферата на политическата активност на африканския промишлен пролетариат — от една борба в началото на 70-те години, в която доминираха икономическите искания, до една чисто политическа кампания, насочена срещу основните елементи на съществуващата в страната система на расов гнет.

Вече три десетилетия в ЮАР господства системата на апартейд. Основното предназначение на тази система е увековечаването на неравноправното положение на преобладаващото мнозинство от населението на страната. Сам по себе си този факт е достатъчен, за да разкрие апартейда като

⁹² M. Venson. Op. cit., p. 17.

⁹³ Вж. Програма ЮАКП. — В: Говорят комунисти Африки. М., 1971, с. 152.

⁹⁴ Пак там, с. 155.

една дълбоко антидемократична, консервативна и реакционна общественно-политическа система.

Най-съществената особеност на тази система е въздигането на цвета на кожата в ранг на абсолютен критерий за обществената роля на всеки гражданин на ЮАР. Политиката на расисткия режим по отношение на бялото население е насочена към издигането на неговия жизнен стандарт за сметка на останалите жители на ЮАР и превръщането на бялото население в масова социална база на режима. Апартейдът напълно успя в едно от основните си направления — превръщането на ЮАР в страна, населена от взаимно ненавиждащи се расови общности. Второ „постижение“ на апартейда е пълното съвпадане на расовия и класовия момент в условията на южноафриканската действителност на базата на „класическия“ модел — бял угнетител и цветнокож угнетен. Този факт придава извънредно голяма острота на проблема, свързан с бъдещето на расовите взаимоотношения в южната част на африканският континент.

Анализът на икономическите аспекти на апартейда води до заключение, че расисткият режим напълно запази старата южноафриканска традиция на непропорционално деление на ЮАР по расов признак и на изолация на африканското население в отдалечени и неразвити райони. Теоретичите и реализаторите на апартейда претърпяха пълен провал при своя опит да „допълнят“ тази схема чрез принудителното изселване на цялото африканско население в бантустаните.

Властните икономически императиви заставиха расистите не само да изоставят напълно нереалните си планове за тотален апартейд, но и да приемат като бъдеща перспектива едно предпазливо ограничаване на расовата бариера в сферата на икономиката. Политическият анализ на южноафриканското общество се затруднява в много силна степен от различния статут на отделните расови общности. Авторитарно-фашистките характеристики, които напълно определят облика на расисткия режим в политиката му към африканското население, съжителствуват с някои буржоазнодемократични елементи в правителствената политика към бялата общност. Съотношението между тези две противоположни тенденции, намерили място в политическия живот на ЮАР, непрекъснато се променя. От началото на расисткия режим досега основна насока на политическото развитие на страната е непрекъснатото подкопаване на буржоазнодемократичното начало като дух, стил и идея за сметка на постоянното засилване на антидемократичното законодателство, ролята на изключителната власт и стесняването на простора за действие дори и за умерените критици на режима.

В тази връзка съществува един интересен факт, на който не се отделя никакво място при анализа на южноафриканската политическа действителност. Това е постоянната емиграция от ЮАР на представители на буржоазнолибералната интелигенция, т. е. на реалните и потенциалните критици на режима, на която контрастира несекващият поток имигранти, убедени в правотата на апартейда. Дори само тази страна от южноафриканското политическо развитие е една своеобразна гаранция за перспективата на окончателно потъпкване на последните буржоазнодемократични остатъци в политическата система на ЮАР.⁹⁵

⁹⁵ Ежегодно в ЮАР се заселват хиляди имигранти. Трудно е да си представим, че един демократ би избрал именно тази страна за своя бъдеща родина; относно структурата и динамиката на южноафриканската емиграция вж. R. First. *Western Investments in Apartheid*. London, 1972.

Един статичен анализ на сложните и противоречиви процеси в социалното развитие на Южна Африка, т. е. ако се ограничи тяхното изследване само в рамките на ЮАР, като че ли потвърждава перспективата на пълното фашизиране на тази държава. Но приемането на тази перспектива като единствено възможен вариант на бъдещото развитие на ЮАР би означавало елиминирането на изключително важни външнополитически фактори, които не съдействуват за окончателното превръщане на ЮАР в държава от фашистки тип.

Особено важна роля играят коренните промени в съотношението на силите в Южна Африка, настъпили след свалянето на режима на Каetano в Португалия. Пряк резултат от това събитие бе ликвидацията на португалското присъствие в Южна Африка. С появата на новите независими африкански държави Ангола и Мозамбик се засили изолацията на ЮАР. Разширението на партизанската война в Южна Родезия превърна рухването на незаконния режим на Ян Смит само във въпрос на време.

При така създамата се обстановка националистическото правителство се ориентира към методите на неоколониализма, до този момент използвани в неговата практика. Съществено място в правителствената вътрешнополитическа стратегия заемат мерките, целящи стимулацията на активността на политически сили в африканското общество на ЮАР, призвани да изпълняват ролята на стратегически резерв на расисткия режим в борбата му против националноосвободителното движение. За тази цел правителството всестранно поощрява количествения ръст на африканската буржоазия. Поради расовата бариера тази буржоазия не се формира като класа в резултат от своята икономическа активност, а се развива като чисто бюрократическа прослойка, съставена от щедро платените африкански чиновници на бангустаните. Това обстоятелство ясно разкрива бъдещата роля на тази група от африканското население, която дължи своето привилегировано положение на режима и следователно изпитва дълбока враждебност към неговите противници.

Втората основна тенденция във вътрешната политика на ЮАР се изразява в готовността на Вурстер да отстрани някои твърде шокиращи елементи на апартейда, за да остави и запази недокоснатата неговата същност. Така например от 1974 г. насам се вземат енергични мерки за усъвършенстване системата на пропуските с цел да се ограничат репресиите против „нарушителите“ на тази система.⁹⁶ Освен това налице е възможността да бъдат смекчени някои от най-драстичните закони, които днес правят личностните и социалните контакти между различните расови групи практически невъзможни.⁹⁷

При осъществяването на своите опити за либерализация на фасадата на режима лидерите на расисткия елит се сблъскват със следното абсолютно неразрешимо противоречие: от една страна, запазването или засилването на репресиите срещу африканското население засилва изолацията на ЮАР и напълно проваля всички нейни външнополитически инициативи; от друга страна, „смекчаването“ на методите на расистко господство сблъсква расисткия режим с масовата опозиция на африканския народ на ЮАР под формата на стачки и протестни демонстрации.

⁹⁶ По-подробно по този въпрос вж. Доклад Специалного комитета по вопросу о политике апартейда, проводимой правительством ЮАР, документ ООН 11006, 1974.

⁹⁷ Там там.

Най-красноречиво потвърждение на посоченото противоречие бяха протестните демонстрации на жителите на африканските гета на всички големи южноафрикански градове през лятото на 1976 г. Високото политическо съзнание на африканския народ на ЮАР, изразено в масовото му участие в протестна акция, която разтърси основите на расисткия режим, провали най-важната дипломатическа офанзива на правителството на Вурстер, с успеха на която той до много голяма степен свързваше бъдещата стабилност и легализация на режима си.

Съвременното състояние на южноафриканската политическа действителност не дава основание за ранен и прибързан оптимизъм при оценка на перспективите на националноосвободителното движение. Расисткият режим продължава да разполага с подкрепата на преобладаващото мнозинство бели граждани на ЮАР, да има на своя разположение най-добре развитата полицейска и военна машина на африканския континент, да се ползува от поддръжката на силни съюзници.

Едновременно с това южноафриканското общество се намира в състояние на постоянна криза, от която правителството не може да го изведе нито с терор, нито с игра на „либерализъм“. Догмите на апартейда с всяка измината година влизат във все по-остро противоречие с икономическите интереси на ЮАР. Апартейдът е толкова изкуствена и консервативна система, че премахването дори на един неин основен компонент неминуемо води до рухването и на останалите. Например премахването на расовата дискриминация в сферата на трудовите взаимоотношения автоматически би довело до ликвидацията на пропускателната система, на „бялата“ и „африканската“ зона, на бантустаните или накратко — до пълния провал на цялата сегашна правителствена стратегия по отношение на африканското население.

Следователно не може да бъде поставен въпросът за „подобряване“ на апартейда. Дилемата пред южноафриканското общество е — апартейд или система на расово равноправие.

Перспективата на запазването на апартейда за продължителен исторически период е още по-малко вероятна, ако бъдат отчетени външнополитическите фактори, които действуват против него. Най-важният от тези фактори е измененото съотношение на силите в света в резултат от нарасналата мощ на социалистическите страни. Това променено съотношение не позволява на империалистическите държави да налагат свое решение на проблемите, стоящи за решение пред африканските народи. Примерът с Ангола е достатъчно показателен в това отношение.

Друг много важен фактор, който обективно при определени условия би могъл да съдействува на каузата на националноосвободителните сили, намира израз в непрекъснато нарастващото значение на Африка в политиката на големите западни държави, от една страна, и постоянно изострящия се конфликт между независимите африкански страни и расисткия режим, от друга. Безспорно съдбата на апартейда няма да бъде решена от действието на външни фактори, а от действията на народа, срещу когото тази система е изградена — африканският народ на Южна Африка.

THE POLITICAL AND SOCIAL FEATURES
OF THE APARTHEID SYSTEM
IN THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Georgi Gunev

(S u m m a r y)

The object of this investigation is the political and social reality in the Republic of South Africa. It treats three main topics. The first one is the racist regime politics in relation to the white community in South Africa. In the study are analysed the two basic aspects of this politics — the endeavours of the Nationalist government for increasing the political and economic role of the africaner group of the white community, as well as turning all white citizens of the Republic of South Africa into a social basis of the racist regime.

The second part represents an analysis of the government approach towards the African population in South Africa in two main dimensions: racial discrimination and racial segregation, with the help of which the Nationalist rulers are trying to perpetuate the privileges of the whites in South African society.

Documentary data from the South African legislation system, best illustrating the status of the africans, has been used for supporting this section of the study.

In the third part an attempt is made to investigate the trends and perspectives of the South Africa's political and social development, by means of analysing the basic problems of national liberation movement of the african people in the Republic of South Africa, at its present stage.